

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

12(21)

2012

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**RELIGIJOS ETNOLOGIJA
IR LIAUDIŠKASIS PAMALDUMAS**

Sudarytojas JONAS MARDOSA

**ETHNOLOGY OF RELIGION
AND FOLK RELIGIOSITY**

Edited by JONAS MARDOSA

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Vytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Vytis Čiubrinskas)</i>	7

Straipsniai / Articles

Religijos etnologija ir liaudiškasis pamaldumas / Ethnology of Religion and Folk Religiosity

Jonas Mardosa

Įvadas į religijos etnologiją, liaudies religiją ir liaudiškąjį pamaldumą: paradigmų ir tyrimo turinio klausimai	9
Introduction to the Ethnology of Religion, Folk Religion and Folk Piety: Paradigms and Research Content. Summary	27

Halina Bondarenko

Šiuolaikinė ukrainiečių liaudiškojo religingumo transformacija	31
Modern Transformation of Ukrainian Folk Religiosity. Summary	48

Skaidrė Urbonienė

Kryždirbystė išeivijoje: religingumo ir/ar lietuviškumo manifestacija	51
Cross Crafting in Emigration: Manifestation of Religiosity and / or Lithuanian Identity. Summary	72

Jonas Mardosa

Verbos sakralumas ir kasdieniškumas: lytiškumo dimensija	75
Sacred and Profane Aspects of Palm Sunday <i>Verba</i> : the Dimension of Gender. Summary	101

Rimantas Sliužinskas

Mirties kaip miego samprata Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų tradicijoje	105
The Understanding of Death as Sleeping in the Evangelic Lutheran Tradition of Klaipėda Region. Summary	120

Aušra Kairaitytė

Bibliinių ir hagiografinių siužetų plėtotė tradiciniame lietuvių folklore	123
The Development of Biblical and Hagiographic Plots in Traditional Lithuanian Folklore. Summary	142

Liudmila A. Tulceva

Sakralusis supimosi universumas rusų agrariniame kalendoriuje	145
The Sacral Universe of the <i>Kachalnoe</i> Day (before St Peter's Fast) in the Russian Agrarian Calendar. Summary	163

Kiti straipsniai / Other articles*Darius Daukšas*

Lietuvos lenkai: etninio ir pilietinio identiteto konstravimas <i>ribinėse zonose</i>	167
<i>Lithuanian Poles: Constructing Ethnic and National Identity in Border Areas.</i>	
Summary	192

Diskusijos / Discussions*Irma Šidiškiene*

Antroponimų ir toponimų topografija etnografiniuose tekstuose: metodologinis požiūris	195
Topography of Anthroponyms and Toponyms in Ethnographic Texts: Methodological Approach. Summary	213

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Pertti J. Anttonen. Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation- State in Folklore Scholarship (<i>Lina Būgienė</i>)	215
Teodoras Lepneris. Prūsų lietuvis. V. Gerulaitienė (pareng.) (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	221
Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose. V. Čiubrinskas (sud.) (<i>Vida Savoniakaitė</i>)	224
Rasa Čepaitienė. Paveldosauga globaliajame pasaulyje (<i>Vytautas Tumėnas</i>)	228

Konferencijos / Conferences

23-ioji AABS konferencija „Globalioji Baltija: ateinantys dvidešimt metų“ (<i>Auksulė Čepaitienė, Ieva Kripienė</i>)	238
12-oji EASA konferencija Paryžiuje (<i>Vida Savoniakaitė, Vytis Čiubrinskas</i>)	243

Sukaktys / Anniversaries

Venantui Mačiekui – 75-eri (<i>Gražina Kadžytė</i>)	249
---	-----

Lietuvos lenkai: etninio ir pilietinio identiteto konstravimas *ribinėse zonose*

Darius Daukšas

Straipsnyje, taikant antropologinę tyrimo metodologiją, gvildenamos Lietuvos lenkų, gyvenančių Salčininkuose, identiteto konstravimo problemos. Šiame krašte gyvenančių Lietuvos lenkų identiteto konstravimas yra aktualizuojamas per etninio ir nacionalinio identiteto priešpriešinimą, pasitelkiant *ribinių zonų* (paribio) teorinę perspektyvą. Pagal šią teorinę perspektyvą etninis ir pilietinis identitetai yra matomi kaip istoriškai paveikti priklausymo kelioms valstybėms. Buvimas *ribinėse zonose* lemia daugialypį sąsistymą su daugiau nei viena valstybe – Lietuva ir Lenkija. Taip pat svarbus yra ir transnacionalinis gimininės valstybės (angl. k. *kin-state*) aspektas, nulemiantis apsisprendimą dėl priklausymo vienai ar kitai valstybei, bei įvairios institucionalizuotos priklausymo vienai ar kitai nacijai etniškumo/nacionalumo sampratos.

Dr. Darius Daukšas, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: darius_dauksas@yahoo.com

Pasirodžius F. Barth'o darbui 1969 metais (Barth 1969), socialiniuose moksluose daug kalbėta apie etniškumą/nacionalumą kaip socialiai konstruojamą fenomeną, kuriam didelę įtaką daro socialinių ribų braižymas. Kalbant apie naciją kaip *įsivaizduojamą bendruomenę* (Anderson 1999) reikia pasakyti, kad ribos gali būti brėžiamos ne tik socialiai, bet ir politiškai bei teritoriškai. Šiuolaikinio pasaulio kontekste toks ribų braižymas ypač aktualus kalbant apie nacionalinės valstybės teritorijoje gyvenančius individus, kurie etniškai suvokiami kaip besiskiriantys nuo dominuojančios etninės grupės, t. y. tautinės mažumos¹. Ribų

¹ Antropologas Gerdas Baumannas, kalbėdamas apie tai, kas yra tautinė mažuma, pabrėžia, kad šiuolaikinės nacionalinės valstybės gali būti suvokiamos dvejopai. Pirma, jos save reprezentuoja kaip postetnines, nes pilietybės pagrindu siekia parodyti, kad ankstesnis etninis susiskirstymas liko praeityje ir nacijos idėja turėtų suvienyti įsivaizduojamą žmonių bendruomenę pilietybės pagrindu (Baumann 1999: 31). Tačiau kad ir kaip būtų keista, nacionalinės valstybės yra ir superetnosai – nacija suvokiama kaip didelė etninė grupė (Baumann 1999: 31). Šis mokslininkas teigia, kad daugumai nacionalinių valstybių nepavyko iki galo sukurti nacijos pilietybės pagrindu ir etninis skirstymas iki šiol yra svarbus veiksnys diskutuojant, kodėl vienos grupės užima dominuojančią poziciją, o kitoms nacionalinės valstybės projekte nėra vietos. Tos grupės, kurios marginalizuojamos arba dėl savo etninio *kitoniškumo* neįeina į dominuojančią naciją, yra paverčiamos mažumomis (Baumann 1999: 31).

klausimas taps dar aktualesnis, jeigu prisiminsime, kad nacionalizmas kaip ideologija žmones, valstybę ir teritoriją laiko nedalomais elementais² (Eriksen 2002).

Ne taip seniai pasirodė antropologiniai darbai (Wilson, Donnan 1998; Donnan, Wilson 1999; Wilson, Donnan 2005), siūlantys į valstybės, nacijos ir teritorijos santykį pažiūrėti per ribos (angl. k. *border*) kategoriją. Ankstesni antropologų tyrimai dažniau dėmesį skirdavo lokaliems dariniams, ir ribų brėžimas buvo reikalingas atskirti šias grupes nuo didesnių darinių, tokių kaip valstybės, ir parodyti, kad objektyviai egzistuoja jos neveikiami kultūriniai socialiniai dariniai. Vieni žymiausių antropologų, kurie savo studijų objektu pasirinko nacionalinės valstybės *ribinių zonų* (angl. k. *borderlands*) analizę, Thomasas M. Wilsonas ir Hastingsas Donnanas³ į *ribines zonas*⁴ žiūri iš politinės antropologijos perspektyvos ir jas apibūdina kaip valstybės ir nacijos tarpusavio sąveikas bei nurodo, kaip

Šiame straipsnyje kalbama apie Lietuvos lenkų etninį/nacionalinį identitetą, todėl sąmoningai neįvartojama sąvoka *etninė mažuma*, kuri, skirtingai nuo *tautinės mažumos*, dažniau vartojama įvardyti imigrantus ir pabėgėlius (Kasatkina, Leončikas 2003). Tuo tarpu *tautinės mažumos* sąvoka neretai siejama su grupe žmonių, kurie turi ryšį su gyvenamosios valstybės teritorija bei pilietybe ir tautine mažuma tapo dėl politinių sienų slinkties (Kasatkina, Leončikas 2003: 24).

² Tačiau tautinė mažuma neturėtų būti suprantama vien tik siaurame vienos nacionalinės valstybės kontekste, nes pastaruoju metu pasirodo nemažai darbų, aptariančių sudėtingus kelių nacionalinių valstybių ir tautinių mažumų santykius (Brubaker 1996; Stewart 2003; Fowler 2002). Šiuo požiūriu tautinė mažuma neturėtų būti apibrėžiama pagal išankstinę teritorinės nacionalinės valstybės sampratą. Čia svarbiausia yra neteritorinės, transnacionalinės nacijos samprata, kuria vadovaujasi kai kurios nacionalinės valstybės (pvz., Vidurio ir Rytų Europoje), vykdydamos giminių valstybės politikas (angl. k. *kin-state*), – jomis nacionalinės valstybės siekia vienaip ar kitaip paveikti savo įsivaizduojamos nacijos dalies, gyvenančios kitoje nacionalinėje valstybėje, padėti (žr. Stewart 2003). Dėl šios priežasties, manytume, naudinga kalbėti apie tautines mažumas naudojant *ribinių zonų* teorinę prieigą ir neapsiriboti vienos nacionalinės valstybės teritorija, atvirksčiai, pabrėžiant *ribinių zonų* transnacionalumą.

³ Žinoma, jie nėra vieninteliai, kurie dirba šioje srityje (žr. Alvarez 1995; Anderson, Bort 2001; Cunningham, Heyman 2004).

⁴ Šiame straipsnyje vartojame *ribinių zonų* sąvoką žinodami, kad paraleliai Lietuvos socialiniuose moksluose vartojama ir *paribio* sąvoka. Geras *paribio* sąvokos vartojimo pavyzdys yra 1996 m. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto išleistas veikalas *Paribio Lietuva: sociologinė paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža* (Grigas 1996a). Šiame veikalas paribio koncepcija yra pritaikoma nagrinėjant „[...] dabartinės Lietuvos teritorijas, kuriose fiksuojama etnosocialinė, kultūrinė įvairovė, galinti deformuoti (apsunkinti) integracinius procesus“ (Grigas 1996b: 9). Vis dėlto tai nėra labai tiksli sąvoka, kuri tik iš dalies atitinka anglų kalbos sąvokas *border*, *bounder*, *borderland* ir *frontier*. Sąvoka *border* gali reikšti daug ką: nuo paprastos linijos iki metaforiškai suprantamų kultūrinių ir kitokių ribų. Antropologijos tradicijoje yra nusistovėjęsios dvi pagrindinės sąvokos, nusakančios ribas – tai *border* ir *boundary*. Pastaroji sietina su jau minėtu F. Bartho (Barth 1969) darbu ir labiau nurodo į socialines ir simbolines ribas, tuo tarpu H. Donnanas ir T. Wilsonas, kalbėdami apie *border*, nurodo jo sąryšį su valstybės siena. Sąvokos *borderland* ir *frontier* dažnai yra vartojamos sinonimiškai ir nurodo teritorines zonas, kurios neturi griežtų ribų (plačiau žr. Donnan, Wilson 1999: 15). Paribio sąvoka nurodo santykį su griežta riba (valstybės siena), bet šiuo atveju siūlytume mums artimesnę lietuvišką *borderland* ir *frontier* atitikmenį *ribinės zonos*.

jos yra reflektuojamos žmonių kasdienybėje (Donnan, Wilson 1999: 63). Pagal jų pateiktą apibrėžimą valstybės ribą sudaro trys elementai:

1. Valstybės siena, kuri skiria dvi valstybes;
2. Fizinės valstybės institucijos, kurios žymi ir saugo valstybės sieną;
3. *Ribinės zonos* – teritorijos, kurios gali būti įvairaus dydžio, nebūtinai tiesiogiai prisišliejusios prie valstybinės sienos. Tai zonos, kuriose žmonės kvestionuoja savo buvimą nacijoje ir valstybėje (Wilson, Donnan 1998: 9; Donnan, Wilson 1999: 15–16).

Iš šio ribų apibrėžimo matyti, kad ribos yra kur kas daugiau nei linijos, skiriančios dvi valstybes, tai yra ir kultūrinis arealas – *ribinės zonos*, kurios neturi aiškių ribų. Svarbu tai, kad turima omenyje ne tik konkrečiu momentu funkcionuojanti siena, kuri skiria dvi ar daugiau nacionalinių valstybių, „bet ta riba praityje, dabartyje ir ateityje“ (Wilson, Donnan 1998: 7). Dažniausiai *ribinėse zonose* istoriškai susiklosto kultūrinio persidengimo zonos, kuriose nacionalinis identitetas ir žmonių lojalumas valstybei yra neaiškus (Kaplan 1999: 37). Dėl *ribinėse zonose* gyvenančių žmonių identitetų mokslininkai mano, kad „naudingiausia juos analizuoti per etniškumo ir nacionalumo prizmę, tačiau drauge suprantant, kad šie identitetai neegzistuoja politiniame vakuume, net jeigu antropologai siekia juos pavaizduoti lokaliai izoliuotus“ (Donnan, Wilson 1999: 63).

Nacionalinė valstybė negalėtų egzistuoti be teritorijos ir be valstybę bei teritoriją jungiančios nacijos idėjos. Idealiu atveju šie trys kriterijai turėtų sutapti (Wilson, Donnan 1998). Tačiau yra nemažai atvejų, kada šie dėmenys nepildo vienas kito. Tiksliau, valstybė kaip teritorinis darinys funkcionuoja su aiškiai apibrėžtomis ribomis, o nacijos ribos ne visuomet sutampa su fizinėmis valstybės ribomis. Ypač tai pasakytina apie tas valstybes, kurios susikūrė sugriuvus anksesnėms daugiatautėms imperijoms ir kur besikuriančių valstybių ribos buvo brėžiamos neatsižvelgiant į žmonių identitetą (Wilson, Donnan 1998). Dėl šios priežasties *ribinėse zonose* gyvenančių žmonių identitetas dažnai apibūdinamas kaip daugialypis ir nepastovus, priklausomas nuo valstybės politinės programos, nes gyventojai nėra susiję su valstybe kraujo ar kultūriniais ryšiais (Wilson, Donnan 1998: 12–13). Kita vertus, ne visos *ribinėse zonose* gyvenančios grupės gali būti apibrėžtos kaip nesusijusios su valstybe kultūriniais ir etniniais ryšiais. Pagal tai yra išskiriami trys galimi ryšio variantai: 1) tos etninės populiacijos, kurių etniniai ryšiai peržengia valstybės sieną, tačiau gyvenamojoje valstybėje yra dominuojanti nacija; 2) tos grupės, kurių ryšiai peržengia valstybės sieną, bet patys žmonės gyvenamojoje valstybėje yra suvokiami kaip etniškai kitokie; 3) tos, kurios dalijasi etniškumu valstybės teritorijoje jos neperžengdamos (Wilson, Donnan 1998: 14; Donnan, Wilson 1999: 65). Dažniausiai *ribinėse zonose* vyrauja du pirmieji paminėti tipai, o trečiasis yra kur kas retesnis.

Šiame straipsnyje bus siekiama atskleisti priklausymo/nepriklausymo valstybei/valstybėms ir nacijai sampratas, paaiškinti etninio identiteto konstravimo ypatumus *ribinėse zonose*. Daroma prielaida, kad amžiaus kriterijus, t. y. skirtingos istorinės patirtys, daro įtaką identiteto konstravimui *ribinėse zonose*.

Vartodami kategoriją „Lietuvos lenkai“, šiame straipsnyje kalbėsime tik remdamiesi lauko tyrimais, atliktais Šalčininkuose su gyventojais, kurie save identifikuoja kaip *lenkus*. Straipsnyje naudojama antropologijoje taikoma lauko tyrimo metodologija, t. y. duomenys buvo renkami etnografinio lauko tyrimo metu. Remiamasi duomenimis, gautais taikant dalyvaujamojo stebėjimo, pusiau struktūruoto interviu ir neformalių pokalbių metodus.

Darbe naudojami duomenys buvo gauti skirtingu laiku. Duomenų įgijimo procesą sąlyginai būtų galima suskirstyti į du etapus: 2002–2005 m. (I etapas) ir 2005–2009 m. (II etapas).

Straipsnyje naudojami 2002–2005 m. laikotarpio duomenys buvo sukaupti vykdant Europos Sąjungos finansuotą projektą „Viešasis genetikos supratimas: tarpkultūrinis ir etnografinis „naujosios genetikos“ ir socialinio tapatumo tyrimas“. Lietuvos grupė (vad. Auksuolė Čepaitienė, projekto j. m. d. Darius Daušas) šiame projekte atliko etnografinį tyrimą „Lokalinis etniškumo, šeimos ir giminystės suvokimas“. II etape buvo atlikti trys lauko tyrimai (2005 ir 2009 m.) Šalčininkuose su žmonėmis, kurie save identifikuoja kaip lenkus. Iš viso straipsnyje remiamasi 33 interviu. Atliekant lauko tyrimus buvo siekiama išlaikyti amžiaus, išsilavinimo, lyties ir užimamos socialinės padėties proporcijas.

„Aš gimiau, kai čia buvo Lenkija“: gyvenimas *ribinėse zonose*

Kadangi dėl besikeičiančių valstybių sienų Lietuvos lenkams, gyvenantiems Vilniaus krašte, istoriškai teko priklausyti tiek Lenkijai, tiek Lietuvai, o vėliau ir Sovietų Sąjungai⁵, ši praeitis atlieka vieną reikšmingesnių vaidmenų Vilniaus krašto Lietuvos lenkų identiteto konstravimo srityje. Vis dėlto istorijos įtaka ir jos traktavimas labai priklauso nuo informantų amžiaus, tiksliau, ankstesnės istorijos įtaka priklauso nuo to, ar pats asmuo gyveno kitoje valstybėje (turima omenyje Lenkija ir vėliau Sovietų Sąjunga). Jeigu asmuo yra gimęs tuometinėje Lenkijoje, tai palieka ryškiają identiteto sąsają su šia valstybe:

[...] Aš gimiau, kai čia buvo Lenkija, reiškia, ir tautybė [lenkas] (vyras, 76 m.).

Vyresnioji karta, atsižvelgiant į tai, kada asmuo yra gimęs, yra linkusi gana stipriai sietis su istorine valstybe, kurioje gimė, o dabartinė, kurioje gyvenama, yra laikoma *svetima*:

⁵ Aptariamasis Vilniaus krašto regionas beveik visą tarpukario Lietuvos laikotarpį priklausė Lenkijai (1920–1939 m.). Trumpą 1939 m. laikotarpį jis priklausė Lietuvai (Šalčininkai Lietuvai buvo perduoti 1940 m.), o vėliau, kartu su okupuota Lietuvos Respublika, įėjo į Sovietų Sąjungos sudėtį. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, minėtas regionas tapo Lietuvos Respublikos dalimi.

[...] lietuviai čia turi savo naciją, nes jie turi savo teritoriją: sienas, pinigus ir kita. O mes, lenkai, čia gyvenam – mes neturim nacijos. Nes mūsų nacija – Lenkija. Mes čia neturim pinigų, nieko – tiesiog gyvenam. Ant svetimos žemės [Lietuvos] – nors istoriškai čia dar neaišku. Priklausė ši žemė visą laiką, Vilniaus kraštas [Lenkijai]; aš laikau, kad jis yra okupuotas. Buvo rusai kažkada, po to lietuviai, vėl rusai ir vėl lenkai, ir vėl lietuviai (vyras, 70 m., Šalčininkai).

Toks valstybių „nepastovumas“ leidžia prisiminti aptartą *ribinių zonų* teorinę sampratą, pagal kurią besikeičiančios valstybių sienos sukuria kultūrinio persidengimo arealus, kuriuose konstruojamas žmonių identitetas yra vertinamas per santykį su valstybe ar valstybėmis praeityje ir dabartyje. Tokį patirties gyvenant *ribinėse zonose* pavyzdį galima išvelgti ištraukoje iš interviu:

Čia valdžia keičiasi – revoliucija, žiūriu, dokumentuose senuose lenkų kalba buvo, dar prieš padalinimą Žečpospolitos, ten jau lenkiškai buvo administracija, jau kalbėjo lenkiškai; paskui caras uždraudė, paskui revoliucija, tai čia lenkai kūrėsi, tai bolševikai, lietuviai, paskui rusai, vokiečiai, paskui – vienu žodžiu; [...] ir žmonės kažkaip jie nepasitiki, į lietuvius irgi žiūri, jie kažką – nori mus sulietuvinti (vyras, 48 m.).

Gyvenimas *ribinėse zonose* nulemia daugialypes sąsajas su valstybe(-ėmis). Istorinė atmintis yra vienas esminių elementų, kuris daro įtaką santykiui su valstybe, kurioje gyvenama tuo momentu, tačiau ankstesnis teritorijos priklausymas kitoms valstybėms palieka žymę esamu momentu kuriamam santykiui su gyvenamąja valstybe (ir galbūt su ta (tomis) valstybe(-ėmis), kuriai (kurioms) ši teritorija priklausė anksčiau).

Kita vertus, jaunesnioji karta (gimusi Sovietų Sąjungos laikais) nesureikšmina gyvenimo *ribinėse zonose*, tiksliau, jų identifikavimasis su valstybe(-ėmis) apsiriboja Sovietų Sąjunga ir Lietuva (Lenkijos neapima) ir nėra išskirtinis lyginant, pavyzdžiui, su lietuvių tapatinimusi (žr. Kuznecovienė 2008) su valstybe:

Man patinka gyventi Lietuvoje, kai aš gimiau, Lenkijos nebuvo, gimiau keturiasdešimt ketvirtais – gyvenau Rusijoje, dabar gyvenu Lietuvoje (moteris, 61 m.).

Šiame interviu Rusija reiškia Sovietų Sąjungą, ir parodoma, kad gyvenant Sovietų Sąjungoje Lietuva nebuvo suvokiama kaip valstybė, – tik Lietuvai atkūrus nepriklausomybę žmonės ima suvokti, kad gyvena Lietuvoje. Ypač jaunoji karta jau tapatinasi su Lietuva, pabrėždama, kad ši samprata skiriasi nuo jų senelių ir tėvų:

[...] sakykim, mano seneliai, ten seneliams, tai čia būtų visai kitas klausimas – aš esu jau tas naujos kartos žmogus ir, nu, man yra Lietuva mano tėvynė.

O kaip seneliam yra?

Nu, jie jau dabar, kaip sakant, yra negyvi, bet suprantat, jiems buvo taip, mano prosenelė, aš kaip prisimenu, aš Klaipėdoj studijavau – tai mano prosenelė sakydavo; o mano pusseserė Vilniuj studijavo – tai mano prosenelė taip

sakydavo: kad vat pusseserė – tai ji Lenkijoj studijuoja, nes ji studijuoja Vilniuj, o Joana (vardas pakeistas) – tai jau ten, Lietuvoj. Ten Lietuva, o čia Vilniuj. Čia buvo jai Lenkija (moteris, 31 m.).

Nors informantai ir suvokia Lietuvą kaip savo tėvynę, tačiau pabrėžia ir įsi-vaizduojamus skirtumus tarp *ten* esančios Lietuvos ir savo rajono (kalbinti žmonės neretai vartoja būtent rajono sąvoką, apibūdindami savo kitoniškumą nuo *ten* esančios Lietuvos).

Tik požiūris tas skiriasi kažkodėl. Vėlgi ta politika čia labai įsikišo, todėl, kad kadaise norėjo atsiskirti tas mūsų rajonas, kad raudonas rajonas mus vadinavo. Kažkaip buvo net baisu prisipažinti, kad tu iš Šalčininkų, nes kažkaip į tave žiūrėjo kaip nenormalus (moteris, 41 m.).

Palyginti neseni politiniai įvykiai Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, kada buvo kvestionuojamas Lietuvos lenkų lenkiškumas, iki šiol palieka negatyvius atgarsius žmonių atmintyje:

[...] Iš atgimimo [...] „vičiai“ [turima omeny lenkiškos pavardės, kurios baigiasi galūne *-vič*], čia yra komunistai ir polonizuoti lietuviai [...]. Ir tada buvo, ir dabar – kitaip pažiūrėt, normaliai – jeigu lenkai, tai lenkai gyvena, gyvena ir gyvens (vyras, 48 m.).

Kita vertus, tuos kad ir nesenus įvykius žmonės yra linę priešinti šiandienei situacijai, kuri, jų manymu, jau yra pagerėjusi:

Žinot, va dabar nieko negaliu pasakyt, absoliučiai nieko. Sakykim, kai buvo devyniasdešimtieji, aš tada mokiausi pedagoginiam – va tada aš truputėlį jaučiau tą, nes čia tik sąjūdžio judėjimas buvo, perversmas. Čia buvo euforija, buvo viskas, va tada aš savo kailiu patyriau, ką tai reiškia. Tada aš mokiausi trečiam kurse Vilniaus pedagoginiam universitete ir tada aš pajutau, ką reiškia būti lenke.

Kaip tai pasireiškė?

Ir lietuvių grupėj. Bet čia buvo ir pražuvo. Čia priklauso nuo žmogaus požiūrio ir išsilavinimo. Buvo tokių situacijų – nu tai kaip, iš kur – prasideda paskaita, – kaip gyvena raudonas rajonas. Ir nieks nesigilina, kad tu ten nė prie ko. Aš tada gyvenau Vokėj, turėjau mažą vaiką, buvau klasės auklėtoja, mokiausi, taip toliau – aš buvau užsikrovusi darbais ir man, žinot, buvo toli gražu ne iki to perversmo, iki raudono rajono. Aš išvis nesigilinau į politiką ir kartais klausiau savęs, už ką, kodėl – aš išvis nė prie ko, aš paprastas gyventojas, ir dabar jie nori tos autonomijos. Nes apie tą autonomiją aš pirmą kartą išgirdau paskaitose. Buvo taip, kad, pavyzdžiui, buvo laboratorinis darbas, darė visa grupė – visiem pasirašė, o man ne – ir jokios pastabėlės. Buvo pašaipėlių tokių. Nu, kad čia užsinorėjot autonomijos, norit atsiskirt ir taip toliau. Matot, kada du pešasi, trečias kenčia. Buvo tokia situacija, kad kentėjo paprastas žmogutis (moteris, 46 m.).

Pateikti pavyzdžiai iliustruoja gana tipišką, *ribinėms zonoms* būdingą situaciją, kada, kaip minėjome anksčiau, valstybių sienų kaita ir politinės transfor-

macijos daro įtaką etniniams ir nacionaliniams identitetams, taip pat paveikia santykius su valstybe(-ėmis).

„Lenkija – *macierz*, Lietuva – *ojczyzna*“

Kaip jau užsiminėme, vyresniajai kartai gimimas tuometinėje Lenkijos valstybėje iki šiol yra tvirtas identiteto pagrindas. Tuo tarpu jaunesnioji karta, ypač tie, kurie gimė ar užaugo nepriklausomoje Lietuvoje, santykį su Lenkijos valstybe vertina daugiaplaniškiau. Prie įvairialypio vaizdo konstravimo prisideda ir oficiali Lietuvos lenkų rinkimų akcijos, kaip politinės partijos, turinčios didžiąją daugumą vietos savivaldoje, nuostata puoselėti ryšius su Lenkija. Informantas, kuris eina aukštas pareigas Šalčininkų miesto savivaldybėje ir kuris buvo išrinktas į ją pagal minėtos partijos sąrašą, minėjo ieškąs įvairių būdų apsilankyti vaikams iš lenkų mokyklos Lenkijoje:

[...] bendra istorija: Lenkijos, ten Lietuvos – mes buvom daug metų bendra valstybė. Tai kaip savo protėvių tėvynę, tai būtinai turi susipažinti ir su dabartimi, ir su praeitimi (vyras, 48 m.).

Tas pats informantas vėliau pridūrė, kad vaikai turi palaikyti ryšius su Lenkija, nes tai yra viena iš jų tėvynių (lenk. *macierz*):

Ne, mūsų tėvynė tai yra Lietuva, ir buvo, yra, bet buvo bendra valstybė, mes tai lenkiškai taip sakom: kad Lenkija tai mūsų *macierz* – kaip čia lietuviškai, Lietuva *ojczyzna*, tėvynė. Kiekvienas iš mūsų turi ir tėvynę, ir vieną, ir kitą, aišku, kad mes piliečiai čia Lietuvos, nieks nediskutuoja dėl to (vyras, 48 m.).

Sąvoka *macierz* dažnai Lietuvos lenkų vartojama nurodant santykį su Lenkija kaip kilmės šalimi, o vartodami sąvoką *ojczyzna*⁶ jie siekia pabrėžti esamą santykį su Lietuva:

[...] mes dažnai apie Lenkiją sakom, kad yra mūsų *macierz*, lenkiškai mes taip vadinam, kaip mūsų tokia, nu, vis tiek tai yra kaip mūsų antra tėvynė. Mes turim dvi tėvynes, bet aš galvoju, kad visi labiausiai myli Lietuvą, čia šaknys, čia tėvai gyvena, proseneliai gyvena. Aplinka yra artimesnė (moteris, 41 m.).

Lenkija yra suvokiama kaip istorinė tėvynė, ir nors kalbama apie dvi tėvynes, tačiau Lietuvai dažniausiai yra suteikiamos stipresnės emocijos, kylančios dėl gyvenimo bendroje teritorijoje ir artimumo aplinkai. Pabrėždami santykį su Lietuva, Lietuvos lenkai neretai vartoja ir *patriotiškumo* sąvoką:

Kultūriškai mes esam lenkai, mes laikom save lenkais – gal mes buvom anam gyvenime ne lenkai, bet jeigu žmogus save laiko, jis nori šnekėti lenkiškai,

⁶ Abi sąvokos – *macierz* ir *ojczyzna* – reiškia „tėvynė“. Svarbu pabrėžti, kad šių sąvokų skirtumas atsiskleidžia pabrėžiant ryšį su tėvyne per motinos (lenk. k. *macierz*) ir tėvo (lenk. k. *ojczyzna*) metaforas.

jis nori dainuoti lenkiškai – tai kodėl jam negalima šito daryt. Nieko čia blogo, kuo daugiau pas mus Lietuvoj žmonių gyvens, tuo bus geriau. Pavyzdžiui, krepšinis, komentarai dėl, kodėl Dariuso Lavrinovičiaus „Realas“ nenorėjo išleist, bet jis pats pasakė, o Ilgauskas, kaip sakoma, irgi tas pats variantas buvo, buvo sutvarkyta, tik pats turėjo apsispręst – jis neapsisprendė. Mes, ko gero, esam didesni Lietuvos patriotai negu jūs, broliai lietuviai. Paimk pagal migraciją – iš mūsų, pavyzdžiui, lenkų ne tiek daug išvažiavusių yra uždirbinėt pinigų į užsienį – ne tiek daug, procentais paimkit. Kodėl? Todėl, kad mūsų tėvai, mūsų seneliai laikosi šitos žemės, laikosi šitos žemės, savo žemės. Aš manau, nieko tokio blogo nėra, jeigu bus tokia vietovė Lietuvoj, kur kalbės lenkiškai (vyras, 53 m.).

Nors ir pabrėžiamas kultūrinis skirtingumas nuo dominuojančios kultūros, tačiau tai netrukdo savęs laikyti Lietuvos patriotais, tuo pat metu suvokiant save kaip „tos žemės“, tėvų ir senelių žemės, kultūriškai besiskiriančios nuo likusios Lietuvos, žmones. Svarbu paminėti, kad Lietuvos lenkai jaučiasi kultūriškai besiskiriantys ir nuo Lenkijos lenkų. Neretai žmonės, kurie lankosi Lenkijoje, pavyzdžiui, pas gimines, Lenkijos lenkų yra vadinami lietuviais, o kartais ir rusais:

Aš, pavyzdžiui, dažnai lankausi Lenkijoje, ten palaidoti mano močiutė ir senelis, ir kai aš važiuoju į Lenkiją – aš jaučiuosi lenke, nes kalbu lenkiškai, bet, nepaisant to, mano giminės sako: „Marusia iš Lietuvos atvažiavo – lietuvė“; jie mus laiko, kad mes iš Lietuvos, tai lietuviai (moteris, 50 m.).

Pati jauniausia karta, užaugusi jau nepriklausomoje Lietuvoje, Lenkiją linkusi vadinti kaimynine šalimi:

O Lenkija, Lenkija – tai yra mano kaimyninė šalis. [...] kažkokių sentimentų kad aš Lenkijai turiu, nesakyčiau, mano tėvynė yra Lietuva, ir aš čia daugiau stengiuosi, dirbu, o, sakykim, ten Lenkija – šiuolaikinė Lenkija, tai nelabai man imponuoja, sakykim. Turim mes ten ir draugų, ir pažįstamų, labai dažnai nuvažiuojam, koncertuojam mes, tai mes labai dažnai nuvažiuojam į Lenkiją, man patinka ir dainuoti lenkiškai, ir knygas lenkiškai skaityti – visą klasiką, bet ten kad kaip antra tėvynė, nu, nesakyčiau (moteris, 31 m.).

Vis dėlto galima būtų išskirti pragmatišką santykį, kuriamą jauniausiosios Lietuvos lenkų kartos. Didelė dalis kalbintų dabartinių dvyliktokų, ypač iš Šalčininkų lenkiškos gimnazijos, neatmeta galimybės vykti studijuoti į Lenkiją, nes tam yra sudarytos ganėtinai palankios sąlygos ir prie to prisideda įvairios Lenkijos organizacijos, skiriančios stipendijas. Tačiau, nepaisant šių sudarytų galimybių, jauniausioji karta Lenkiją įvardija kaip užsienį:

Aš gimiau čia, o Lenkija visai nieko nereiškia, tiesiog užsienis. Ji per daug nesiskiria nuo Lietuvos (moteris, 18 m.).

Gimimas Lietuvoje jauniausiajai kartai yra esminis veiksnys, nulemiantis santykį su Lietuvos valstybe.

„Lenkai, bet Lietuvos piliečiai“

Identifikavimasis su Lenkija ir Lietuva yra gana glaudžiai susijęs su informantų amžiumi, tiksliau, ne tiek amžiumi, kiek sąsaja su gimimu valstybėje (atsižvelgiantį tai, kokiai valstybei priklausė teritorija). Tyrimų duomenys rodo, kad žmonės, gimę, kai teritorija priklausė Lenkijos valstybei, yra linkę tapatintis su istorine Lenkijos valstybe, o gimę Sovietų Sąjungoje ar nepriklausomoje Lietuvoje nelinksta tapatintis su Lenkijos valstybe. Jaunesnės kartos Lietuvos lenkai dažnai save įvardija lenkais, bet drauge pabrėžia, kad yra Lietuvos piliečiai:

Aš Lietuvos pilietis – man tai svarbiausia. Aš čia gimiau [Šalčininkuose, kuriuose, pasak šio informanto, visą laiką gyveno lenkai], čia užaugau, čia gyvenau – reiškia, lenkas (vyras, 40 m.).

Informantas šioje interviu ištraukoje plačiau supranta identitetą, apimami du dėmenys – nacionalinis (piliietinis) ir etnis identitetai. Aiškus etninio ir nacionalinio identitetų atskyrimas yra gana dažna tema, kuria kalba informantai. Tačiau svarbu pabrėžti, kad šis atskyrimas nelaikomas nenormaliu ar reikalaujančiu kokių nors pastangų. Tiesiog dažnai akcentuojamas kultūrinis/etnis kitoniškumas, kuris neturi nieko bendra su priklausymu valstybei; be to, iškeliamą galimybę toje valstybėje būti *kitokiu*, pavyzdžiui, kalbant lenkų kalba:

Bet, žinot, yra vienas dalykas, čia mano asmeniškai nuomonė, kad reikia vis tiek suvokt, kur tu gyveni, kokioje valstybėje. Ta valstybė duoda tau galimybę kalbėt savo gimtąja kalba, nieks gi nedraudžia kalbėt lenkiškai (moteris, 46 m.).

Nepaisant to, kad Lietuvos lenkai Lietuvą vadina tėvyne ir save įvardija Lietuvos piliečiais, jie aiškiai brėžia teritorines ribas tarp *ten* esančios Lietuvos ir Šalčininkų rajono (kurį informantai kartais dar vadina Vilniaus kraštu):

Sunku paaiškinti, tu ne taip gerai kalbi lietuviškai, ir viskas taip susideda ant mūsų rajono, toks internacionalizmas, ir dėl to aš jaučiuosi tarytum už Vilniaus krašto, ta prasme, mūsų rajono ribų, aš jaučiuosi truputėlį pažeminta. Man sunku paaiškinti, gal dėl to nepilnavertiškumo kompleksą sau įteigiu, bet man atrodo, kad į mus žiūri su nepasitikėjimu – ai, štai Šalčininkų rajonas, – tarytum čia pelkė būtų, – o čia labai geri žmonės gyvena (moteris, 50 m.).

Ta pati moteris vėliau dar pridūrė, kad tokį atitolimą nuo Lietuvos labiau jaučia jos karta (tie, kurie prasčiau kalba lietuviškai, neseka lietuviškų naujienų ir pan.), o jauniausioji karta, anot jos, to atskyrimo nelabai jaučia, nes yra visiškai integravęsi ne tik į Lietuvą, bet ir į Europos Sąjungą:

Jauniausia karta ne, jie gerai prisitaikę, jie Europos Sąjungoje (moteris, 50 m.).

Kai kurie informantai kitoniškumą iliustruoja vartodami *atsargumo* arba *nepasitikėjimo* sąvokas. Skirtingumas neretai yra nurodomas ir etninių ribų braižymu,

kai etniškumas neretai suvokiamas ne tik per Lietuvos lenko, bet ir per platesnę – slavų kategoriją (ji apima lenkus, rusus ir baltarusius), kuri „natūraliai“ priešinama etninei Lietuvai. Tuos įsivaizduojamus skirtumus dažnai lemia ir ne-lietuviška televizija ar kitos informacijos priemonės:

[...] bendravime labai jaučiasi skirtumas su jaunimu, [...] nu, matot, pas mus čia daugiausiai gyvena slavų, lenkų, rusų – ir mes visi labai daug žiūrim tos televizijos, tos rusiškos, tie mūsų anekdotai tokie – *biški* kitokie, negu ten, skaitykim, sakykim, Skuode ar dar kažkur, – žinoma, kad skiriasi. Tie juokeliai patys skiriasi (moteris, 31 m.).

Atitolimas nuo likusios Lietuvos dėl to, kad informacija gaunama iš Lenkijos ar Rusijos informacinių priemonių, pasak dažno informanto, trukdo jaustis visiškai integruotiems į Lietuvą, – ypač tai pasakytina apie vyresnio amžiaus žmones, kurie prastai moka arba nemoka lietuvių kalbos ir dėl to neseka lietuviškų naujienų. Tuo tarpu jaunesni informantai, ypač gimę ar užaugę nepriklausomoje Lietuvoje, jau neturi sunkumų sekti lietuviškas žinias:

Mano vaikai žiūri lietuvišką televiziją, aš dažniausiai rusišką ir „Poloniją“. Aš mažiau žiūriu lietuvišką televiziją (moteris, 50 m.).

Tačiau nemaža dalis informantų, kurie nurodo sekantys įvykius Lietuvoje, priduria, kad nemažai dėmesio skiria ir įvykiams Lenkijoje:

Aš ir ten, ir ten stengiuosi pažiūrėti. Ir lenkišką, ir lietuvišką. Lietuvišką ir rusišką dar spėju – iš visų kaimyninių šalių.

O kam jums to reikia?

Sakykim, iš lenkų, ar ne, kam reikia tas žinias žiūrėti – tiesiog, kad žinočiau, orientuočiausi, nes, sakykim, mūsų rajone mes gaunam labai didelį finansavimą iš Lenkijos, mūsų mokykla – aš kaip dirbu su kolektyvais lenkiškais, nuvažiuojam, reikia būti, kaip sakoma, kompetentingam žmogui, kad žinotum, kas, kur, kaip (moteris, 31 m.).

Žinoma, ne tik žiniasklaida ir domėjimasis įvykiais Lietuvoje ar kitose šalyse prisideda prie *kitoniškumo* formavimo. Nemaža dalis informantų pažymėjo, kad Lenkija gana aktyviai finansuoja įvairius projektus, pavyzdžiui, iš dalies padengdama lenkiškos mokyklos remonto darbus ar, kaip jau užsiminėme anksčiau, suteikdama stipendijas studentams mokytis Lenkijoje. Toks Lenkijos, nors ir suvokiamas kaip kaimyninės šalies, įvaizdis kartais yra priešingas Lietuvos valstybei kaip nesugebančiai tinkamai pasirūpinti savo žmonėmis arba nepakanamai besirūpinančiai. Vienas Šalčininkų savivaldybės pareigūnų taip įvertino Lenkijos dalyvavimą skiriant lėšas:

Čia, manau, nieko blogo nėra. Duoda pinigų renovacijai mokyklų, aš manau, kad dėl šitos pagalbos mes gana neblogai atrodom, ir mūsų mokyklos gana neblogai atrodo. Kuo daugiau iš kur mes gaunam pagalbos, iš Lenkijos, iš struktūrinių fondų, ar mokyklos, ar pastatus kitus – niekur nenuvažiuos, liks Lietuvoj. Čia bus Lietuvos turtas (vyras, 53 m.).

Vietos savivaldos institucijos taip pat iš dalies prisideda, viena vertus, prie kultūrinio paveldo puoselėjimo, kita vertus, prie savotiškos atskirties nuo likusios Lietuvos formavimo. Ypač tai susiję su lenkiškų švenčių šventimu. Be Lietuvos valstybinių švenčių, informantai švenčia ir Lenkijos valstybines šventes, tokias kaip Lenkijos nepriklausomybė ir Gegužės 3-iosios konstitucija (šie paminėjimai dažniausiai nėra tiesiogiai įvardijami, bet įeina į organizuojamas šventes). Tik valstybinės Lietuvos datos yra minimos lietuvių kalba, o tradicinėse lenkiškose, savivaldybei pavaldžių organizacijų rengiamose šventėse dažniausiai yra kalbama lenkiškai.

Lenkai pagal kilmę

Lauko tyrimo duomenys leidžia kalbėti apie dar vieną svarbų lenkiškumo palaikymo aspektą – kilmę, kuris neretai nustelbia kitus kultūrinius elementus, tokius kaip kalba ar papročiai. Kilmė ar, tiksliau, genealogija, kad ir kokia universali ji būtų, vis dėlto yra *interpretuojama* lokalinės kultūros (Augé 1995). Teorinėje literatūroje pabrėžiama, kad genealogija sukuria įsivaizduojamą natūralizuojantį ryšį tarp vietos ir žmonių, kuris dažniausiai išreiškiamas biologinėmis metaforomis (Malkki 1999: 56). Genealogijos ir vietos santykį puikiai iliustruoja etnografinė medžiaga iš lauko tyrimo Šalčininkuose. Pateikiamoje ištraukoje iš interviu su vidutinio amžiaus moterimi iliustruojama, kaip genealogija (interviu vartojama sąvoka *šaknys*) nusveria tokį svarbų kultūrinį elementą kaip kalba ir „natūralizuoja“ identitetą per genealogiją ir kilmę:

Jeigu žmogus nemoka lenkiškai – jis vis tiek lenkas?

Vis tiek lenkas, jeigu jis jau lenkas, tai lenkas.

O kaip jūs tada suprantate, kas tai yra tautybė?

Na, kaip pasakyti, mes, pavyzdžiui, lenkai.

Pagal ką jūs save laikote lenkais?

Tai nuo senų laikų – nuo šaknų ateina. Ir seneliai, ir proseneliai buvo lenkai. Jeigu seneliai buvo lenkai – vaikai taip pat turi būti lenkai, nebus juk gruzinai ar armėnai (juokiasi).

Tai svarbiausia čia šaknys?

Pagal idėją taip. Šaknys visos, šaknys į žemę įleidžiamos – taip ir čia visa giminė (moteris, 51 m.).

Šis pavyzdys liudija gana tipišką Lietuvos lenkams etninio identiteto sampratą. Visų pirma joje svarbiausias etniškumo paveldėjimo aspektas, kuris nepriklauso nuo kalbos ar kitų kultūrinių elementų. Tačiau pati genealogija yra iš esmės socialinis konstruktas, kuris tarsi susieja individualias, intymias sritis su protėviais ir taip veikia identitetą (Nash 2004: 181).

Minėta ištrauka gana aiškiai iliustruoja konstravimą tokio genealoginio identiteto, kuris vienu metu įtraukia genealogiją (protėviai), bet drauge šaknų

kategorija rodo ir teritorijos svarbą, iš kurios ta genealogija išauga. Neretai Lietuvos lenkai mini ir kapus, kuriuose yra palaidoti jų tėvai, seneliai ar protėviai, taip pabrėždami savo lenkišką kilmę:

Žinote, aš nežinau istorijos, aš tik manau, kad mūsų istorija prasideda nuo kapinių. Mūsų protėviai guli kapinėse, kada aš einu į mūsų kapines; aš nežinau, kalba, kad čia buvo Rusija ar kad mes buvome lietuviai ir po to sulenkino mus – bet aš tik galiu pasakyti, kad, pavyzdžiui, visos lenkiškos pavardės: mano prosenelės lenkiška pavardė, pas mus visos pavardės kapinėse užrašytos lenkiškai. Pas mus nėra nei vienos pavardės, turiu omeny senus paminklus, reiškia, protėviai save laikė lenkais, ir pas mane tai kraujyje ir aš laikau save lenke (moteris, 50 m.).

Iš šios ištraukos matyti, kad Lietuvos lenkams kilmė yra vienas svarbiausių kriterijų apibrėžiant *lenkiškumą*, gana dažnai vartojama kraujo metafora. Kita vertus, kaip matyti iš pavyzdžio, kilmė yra suvokiama kaip objektyvi, leidžianti patvirtinti ne tik vieno asmens lenkiškumą, bet ir tos konkrečios teritorijos *lenkiškumą* – nes protėviai čia gyveno iš kartos į kartą. Tai tarsi įrodymas abejojančioms, kad šiame krašte gyvena lenkai.

Lietuvai atkuriant nepriklausomybę vyko intensyvūs debatai apie Lietuvos lenkų kilmę (žr. plačiau Daušas 2011). Lauko tyrimo duomenys rodo, kad šie debatai turi atgarsį iki šių dienų ir iš dalies jie suaktyvino pačių Lietuvos lenkų identiteto paieškas:

Nu, matot, kai atgimimas Lietuvos buvo ir mes pradėjom irgi – kas mes tokie esame, aš pradėjau ieškot, ieškot dokumentų, kas mano proseneliai, kokios pavardės buvo – tai aš žinau dabar.

Tai čia su Atgimimu atėjo?

Jo jo. Su atgimimu.

O kas čia atsitiko, dėl ko?

Nu kažkaip, sakau, ir tos istorijos nebuvo, o paskui lietuviai pradėjo atgimimą, kažkaip ir mus pažadino. Kas mes tokie esame, pradėjom ieškot dokumentų – na, lygtai mes ne lietuviai, nors savo vieną prosenelį radau lietuvi (vyras, 48 m.).

Tas pats informantas vėliau pasakojo, kad periodikoje vykę debatai apie lenkų kilmę paskatino jį patį pradėti domėtis savo šeimos kilme ir sudaryti giminės genealoginį medį:

Dėl to genealoginio medžio, kaip ta idėja kilo daryti?

Nuo straipsnių prasidėjo, kada aš Vilniuj buvau – kas čia per tie lenkai, „tuteišiai“, Zinkevičius rašė ten, iš lenkų pusės atsakinėdavo *Czerwony Sztandar*, o paskui dar labiau, kada tą žemę reikėjo tvarkyt. Ten reikėjo atnešt pažymą, kad mirė mano ta prosenelė, kuriai daugiau kaip šimtas metų, tai pažymą paėmiau iš bažnyčios, žiūriu – Jankowska pavardė, tai man įdomu buvo, iš kokių čia pavardžių – kas aš toks esu, mano proseneliai, kas jie buvo, iš kur jie atvažiavo – ir pradėjau kiek įmanoma toliau, toliau. Buvau ten archyve. Ir pradėjau domėtis, rašyt, važiuot. [...]

Tai tie straipsniai jus paskatino pradėt domėtis?

Jo jo, labai.

Jūs sekėt, skaitėt tą spaudą?

Jo jo.

Čia buvo kažkur nuo 1988 iki 1990-ųjų?

Jo, tada aš Vilniuj dirbau. Aš čia grįžau 91-aisiais, čia, į rajoną grįžau. Lietuviai, čia atgimimas, o mes kas tokie esam? Rašo, kad mes – polonizuoti lietuviai. Mes nelaikom savęs polonizuotais lietuviais (vyras, 48 m.).

Šios interviu ištraukos skatina prisiminti etniškumo kaip objektyvių kriterijų ir etniškumo kaip socialinio konstrukto sampratą. Kalbant apie etninius, etnonacionalinius bendro būvio, telkimosi į bendruomenes, apibrėžiant *save* ir *kitą*, ar dar bendriau – kalbant apie identitetą, socialiniuose moksluose buvo gana įprasta pasitelkti neva „objektyvius“ kriterijus, tokius kaip kalba, religija, apranga ir begalė kitų grupę apibūdinančių kriterijų. Tačiau išėjus F. Bartho (Barth 1969) veikalui, ši *objektyvios kultūros* tradicija susilaukė kritikos ir imta daugiau dėmesio kreipti į narystę grupėje ne tik kaip dalijimąsi bendra kultūra, bet ir domintis tuo, kaip kiti vertina tą grupę ir kaip pats individas save identifikuoja (Barth 1969). Šių dviejų iš principo skirtingų teorinių perspektyvų (kai akcentuojami „objektyvūs“ kriterijai ir kalbama apie socialinių ribų brėžimą) taikymas, kalbant apie Lietuvos lenkų grupę, gali pateikti gana skirtingas sampratas apie šios grupės tapatinimosi modelius. Minėtas *objektyvios kultūros* bruožų kaupimas būdingas paskutiniajame XX amžiaus dešimtmetyje kilusiam susidomėjimui Lietuvos lenkais tiek lietuviškoje mokslinėje literatūroje, tiek periodikoje (žr. Daukšas 2011; Garšva, Grumadienė 1993). Šis susidomėjimas didžia dalimi buvo išprovokuotas tam tikrų politinių įtampų, kurios atsirado dėl, manytume, nemokėjimo pažiūrėti į save ir kitą netaikant iš anksto susikurtų stereotipų. „Objektyvūs“ etniškumo kriterijai, kuriais buvo grindžiama tariama Lietuvos lenkų lietuviška kilmė (periodikoje ir mokslinėje diskusijoje), yra priešinami subjektyviam asmens tapatinimuisi – savęs laikymui lenku.

Tačiau reikia pabrėžti, kad kilmė, grindžiama genealogija, ir Lietuvos lenkų yra laikoma vienu stipriausių identifikavimosi su grupe aspektų. Tokia kilme grindžiama Lietuvos lenkų identiteto samprata yra labai plačiai paplitusi ir su kai kuriomis išimtimis plačiai taikoma konstruojant identitetą. Beje, kitų tyrimų duomenimis, panašiai yra linkę identifikuotis ir Lietuvoje gyvenantys lietuviai (Kuznecovienė 2008).

Išimtyis, kuomet kilmė nevaidina lemiamo vaidmens konstruojant etninį identitetą, yra labai retos ir labiau aptinkamos jaunesnių asmenų identiteto konstravime, kaip kad žemiau pateiktoje interviu su informantu, kuris mokėsi Kaune, vėliau buvo emigravęs į Angliją, kur prisistatinėjo kaip lietuvis, ištraukoje:

O tai kodėl jūs tada sakot, kad lietuvis?

Kiekvienas žmogus auga pats, kai tampa suaugęs, jis pats renkasi.

Pats renkasi tautybę?

Uhu.

O kas taip lemia tą pasirinkimą?

Visą gyvenimą čia gyvenu, žiūriu lietuviškas laidas, paskui kur mokiausi, irgi Kaune – tai ir dažnai lietuviai supa, tai ir galvoju, kad lietuvis (vyras, 27 m.).

Abu šio informanto tėvai save laiko lenkais, bet jis save vadina lietuviu, tai, pasak informanto, lėmė lietuviška aplinka, kurioje jis gyvena, bet ne *šaknys*, arba *kilmė*.

Vis dėlto apibendrinant galima teigti, kad kilmė yra stipriausias Lietuvos lenkų identiteto argumentas, leidžiantis šalia pilietinio buvimo lojaliam Lietuvos valstybei būti etniškai *kitokiam*, tačiau šie identifikavimosi būdai vienas kitam nepriešinami.

„Pas mus čia trikalbystė“

Humanitariniuose ir socialiniuose moksluose kalbą nuo seno yra įprasta laikyti svarbiausiu ir pirminiu identiteto požymiu (Urciuoli 1995). Taip pat kalba dažnai apibūdinama kaip institucinė galia, kurią naudoja modernios valstybės sutelkdamos grupė, ir kaip instrumentas mobilizuojant sentimentus, kurie sukuria stiprią motyvaciją lingvistinei sąmonei, ir drauge suteikiant konkretumo ir nacionaliniams sentimentams (Silverstein 2003: 533). Lauko tyrimo duomenimis, Lietuvos lenkų bendruomenė kalbai suteikia kur kas mažesnę vaidmenį identiteto konstravimo srityje. Kalbėdami apie Lietuvos lenkus, susiduriame su gana savita ir įdomia lokalia jų vartojamos kalbos samprata:

Kokia kalba kalbate namuose?

Namuose – vietine, *po prostu*.

Bet tai ne lenkų kalba?

Ne lenkų. Bet vaikai kalba lenkiškai.

O su vaikais jūs kalbate lietuviškai?

Vietine, bet su anūku – lenkiškai.

Bet jūs mokate lenkiškai?

Moku.

Tai kodėl tada kalbate vietine kalba?

Žinote, nuo amžių čia taip susiklostė (vyras, 58 m.).

Kalba, kuria kalba vyresnio amžiaus žmonės ir kuri dažnai informantų apibūdinama kaip baltarusių, rusų, lenkų kalbų mišinys, yra vadinama *po prostu*, arba tiesiog vietine, o kalbantys šia kalba kartais apibūdinami kaip „tuteišiai“:

Na, čia pas mus vadinasi vietiniai („tuteiši“), tai taip pas mus ir kalba – ne baltarusių kalba, ne lenkų, ne rusų – vietinė kalba. Pagal tautybę dauguma čia lenkai. Iki trisdešimt devintų čia buvo Lenkija, Vilnius buvo Lenkijos, visi buvo lenkai – nuo seniausių laikų seneliai visi lenkai (vyras, 65 m.).

Kalbos pavadinimas „vietinė“, manytume, puikiai iliustruoja kalbos ir vietos ryšį, – ypač tai, kad ir žmonės, kalbančius šia kalba (*po prostu*), vadina vietiniais („tuteiši“)⁷. Lietuvos lenkai Šalčininkuose kalbą *po prostu* vertina labai įvairiai. Vieniems ji yra lenkų kalbos dialektas (paprastai informantai tokiu atveju lygina su lietuvių kalbos dialektais), kiti pabrėžia, kad šia kalba šneka tik senesni žmonės ir tik kaimuose, dar kiti nurodo, kad *po prostu* daugiausia kalba lenkai, atsikėlę iš Baltarusijos:

Čia baltarusių labai daug privažiavo, jie rašosi lenkais, bet lenkiškai nemoka. Dabar baltarusiai leidžia vaikus į lietuviškas mokyklas, bet jie blogai mokosi ir kalbasi paprasta kalba.

O kada tie baltarusiai atvažiavo?

Jie seniai čia atvažiavo, tarybiniais laikais.

O kodėl tada jie rašosi lenkais?

Jie ir yra lenkai, bet jie savo gimtosios kalbos nemoka. Jie moka tokią paprastą kalbą.

[...] Bet jie lenkai, tik gyveno Baltarusijoje?

Taip, o po to pradėjo gyventi pas mus.

O kodėl tada jie lenkai?

Jie gyveno Baltarusijoje, bet jie faktiškai gimę lenkais, bet jie ten lenkiškai nekalba (moteris, 61 m.).

Aptariant šią kalbą svarbiausia, kad žmonės dažnai ją apibūdina kaip tarpetinę. Tai reiškia, kad ja tarpusavyje bendrauja lenkai, rusai, baltarusiai, lietuviai ir ji nenurodo etninės priklausomybės grupei:

Čia taip priimta, tokia kalba – *po prostu*. Visi žmonės čia taip kalba: ir lietuviai, ir lenkai (vyras, 63 m.).

To paties žmogaus buvo paklausta, kaip jis atskiria, kas yra lenkas ir kas lietuvis, jeigu jie visi kalba ta pačia kalba. Jis atsakė, kad pagal tėvus, nes visi vieni kitus čia pažįsta ir žino vieni kitų kilmę.

Kita vertus, kalba *po prostu* dažniau yra bendraujama su kaimynais ar šiaip pažįstamais žmonėmis, o namuose gali būti kalbama lenkų, rusų ar lietuvių

⁷ Straipsnyje sąmoningai vengiame plėtoti *tuteišio* sąvoką, nes dauguma informantų pažymėjo, kad ji yra politiškai angažuota ir tik retais atvejais yra sutinkama apibūdinant žmonių identitetą. Nors ši sąvoka ir nurodo į kilmę vietoje, tačiau, nepaisant to, žmonės vis tiek linkę save identifikuoti kaip lenkus. Neretai sąvoka *tuteišis* suvokiama kaip žeminanti Lietuvos lenkus:

„Tai mus tai žemino, kad atseit reikia tokią tautybę įvesti – „tuteišai“, „prasta“ kalba – kad apklausa būtų, kad jie ten rašytų, tai išvis tada, kas čia per „tuteiši“. Mes dar juokaujam kartais, kas tu toks – „tuteiši“, per juoką daugiau, bet jeigu rimtai, jeigu dokumente įrašyt, kad tu „tuteiši“, arba tavo kalba „prasta“, tai neįsivaizduoju, kas čia per žeminimas“ (vyras, 48 m.).

kalbomis. Pažymėtina, kad ir jaunesnioji karta su vyresniaisiais neretai bendrauja paprasta kalba:

Su draugėm, su draugais, su tėvais – tai rusiškai, būna, ir tokių senesnių žmonių sutinku – tai irgi paprasta ta kalba susišneku.

Su senesniais?

Nes jie visi taip kalba (moteris, 18 m.).

Iš anksčiau pateikto pavyzdžio matyti, kad moteris, kuri save identifikuoja kaip lenkę, namuose kalba rusiškai. Neretai patys žmonės mini rusifikacijos padarinius, kai rusiškai buvo kalbama ne tik viešojoje erdvėje, bet ir namuose.

Pateiksime pavyzdį iš interviu, kuriame vidutinio amžiaus moteris apibūdina tą sudėtingą situaciją, kai dėl mokyklose vykdomos rusifikacijos vietoj lenkų kalbos imta vartoti rusų kalbą net kasdienėje namų aplinkoje:

Rusų kalba atėjo, kai mes pradėjome lankyti rusišką mokyklą. Lenkiškos mokyklos šalia nebuvo, reikėjo toli vaikščioti, o rusiška buvo šalia, ir mes pradėjom ją lankyti. Ir tada pradėjom kalbėti rusiškai, iki tol ja nekalbėjome.

O šeimoje nepradėjote kalbėti rusiškai?

Ne. Su tėvais, seneliu, močiute – tik lenkiškai, o, tarp kitko, tarpusavyje su broliais mes kalbėjomės rusiškai, nes ir jie lankė rusišką mokyklą (moteris, 50 m.).

Taigi Lietuvos lenkai yra gana išskirtinė grupė, kuri gana stipriai nukentėjo nuo sovietinės asimiliacinės politikos. Todėl iki šiol Šalčininkų gatvėse neretai galima išgirsti kalbant rusiškai, o lenkų kalba, atrodo, yra kur kas rečiau bendraujama viešai.

Čia daug lenkų, bet nesijaučia, kad lenkai, nes visi šneka rusiškai. Į Eišiškes jeigu nuvažiuosit, ten jau lenkiškai šneka, o čia sunku išgirst, sudėtinga labai lenkų kalbą išgirst.

O tai jūsų kasdienė kalba čia, mieste?

Rusiškai.

Ir šeimoj rusiškai?

Taip (vyras, 27 m.).

Atsikūrus Lietuvai pradėta vartoti ir lietuvių kalba, kuria beveik nebuvo bendraujama sovietiniu laikotarpiu. Tačiau daugelis vyresnio amžiaus žmonių iki šiol sunkiai kalba lietuviškai ir nevienaprasmiškai prisimena tą laiką, kai lietuvių kalba tapo valstybine: kai kurie vyresni informantai paminėjo, kad dėl šio įstatymo jie buvo priversti palikti darbą. Tačiau pažymintinas augantis lietuvių kalbos populiarumas, ypač tarp jaunimo. Tolesnėje ištraukoje moteris, kuri yra baigusi lietuvišką mokyklą, teigė, kad su savo draugais, kurie irgi yra baigę lietuvišką mokyklą, tarpusavyje kalba lietuviškai:

O tavo draugų tautybės, jeigu išvardintum?

Lenkai, rusai, lietuviai.

Daugiausiai ko?

Lenkų tikriausiai.

Ir jūs tarpusavyje lietuviškai...

Lietuviškai.

O kodėl jūs lietuviškai šnekat?

Kadangi faktiškai visi baigę lietuvišką mokyklą, ir tie, kurie iš lenkiškos mokyklos, jie prisitaiko prie daugumos (moteris, 18 m.).

Ta pati moteris kalbėjimą lietuviškai argumentavo tuo, kad ji gyvena Lietuvoje ir lenkų kalba čia nereikalinga:

Nu, jeigu gyveni Lietuvoj, tai kam ta lenkų kalba – jeigu aš gyvenčiau Lenkijoj ir būčiau lenkė – tai, savaimė aišku, aš mokėčiau lenkų kalbą, turėčiau ją mokėt. O gyvenu Lietuvoj ir aš moku lietuvių kalbą, o lenkų nelabai reikalinga Lietuvoj (moteris, 18 m.).

Kita vertus, anot keleto jaunesnių informantų, jie neretai su draugais ir kitais žmonėmis yra linkę kalbėti rusiškai, bet ne lenkiškai ar lietuviškai:

O kodėl jūs lenkiškai nekalbat?

Nes mes gyvenam Lietuvoj, tiesiog toks kraštas.

Bet rusiškai kalbat.

Toks kraštas. Rusiškai supranta visi, pavyzdžiui, mes mokomės lietuviškoj, jie lenkiškoj – o kalbam rusiškai, nes visi tą kalbą supranta. Kiekvienoj šaly beveik ją supranta.

Kai nueini į parduotuvę, jeigu nepažįstama pardavėja – kokia kalba kreipiesi?

Jeigu į mane kreipiasi lietuviškai, aš kalbu lietuviškai.

Bet jeigu nori paklausti?

Jeigu Šalčininkuose, tai aš klausiu rusiškai, o jeigu Vilniuj – lietuviškai (moteris, 18 m.).

Jaunesnioji karta, gimusi ar užaugusi nepriklausomoje Lietuvoje, panašiai kaip ir vyresnieji, baigę rusiškas mokyklas, pabrėžia, kad rusiškai jiems lengviau susikalbėti nei lietuviškai ar lenkiškai:

O rusiškai su kuo?

Turiu keletą irgi draugų.

Tie draugai yra rusai ar lenkai?

Lenkai.

Tai kodėl tada su jais rusiškai?

Lengviau susišnekėt gal (moteris, 18 m.).

Neretai ir lenkišką mokyklą lankantys mokiniai tarpusavyje bendrauja rusiškai:

Tie patys lenkai už lenkiškos mokyklos, kiek aš girdžiu, irgi gatvėse kalba rusiškai, jie nekalba lenkiškai (moteris, 18 m.).

Kad lenkiškoje mokykloje mokiniai bendrauja tarpusavyje rusiškai, patvirtino ir keletas kalbintų tos mokyklos pedagogų. Tačiau jie nelinkę to labai su-

reikšminti, nes, pasak jų, mokiniai puikiai kalba tiek lietuviškai, tiek lenkiškai. Be to, pedagogai akcentuoja šio *krašto specifiškumą*, dėl kurio dažnai yra kalbama rusiškai arba keletu kalbų mišiniu:

Žiūrint kur, žiūrint su kuo. Jeigu pažįstami, tai šnekam lenkiškai, rusiškai. Jei, sakykim, tarp nepažįstamų – tai lietuviškai.

Sakot, rusiškai šnekat?

Nu, čia aš kalbu apie... mat mūsų rajonas yra toks specifinis. Čia yra rusų labai daug, ir su draugais rusiškai šnekam, nes yra žmonių iš Baltarusijos, kurie čia imigravo, – pas mus labai daug gyvena baltarusių, kurie imigravo ir čia gyvena.

Tai su baltarusiais kalbat rusiškai?

Rusiškai.

O su lenkais?

Nu, sakykim, jeigu su manim žmogus šneka rusiškai, tai aš irgi, nors su lenkais – lenkiškai. Tokia pas mus maišyta gaunasi kalba. Mes stengiamės švariai ir rusiškai, ir lenkiškai, ir lietuviškai, bet iš tikrųjų vartoji ir vieną, ir kitą – toks mišinys gaunasi. Kaip lietuvių kalba, sakykim, anglų mes dabar mėgstam – ok ar dar kažką, tai lygiai taip pat ir čia – tokia košė kalbų (moteris, 31 m.).

Neretai tokia *kalbų košė* apibūdinama vartojant *trikalbystės* sąvoką:

Žinot, ir lenkų kalba, ir rusų čia labai – trikalbystė išeina. Ir pliusas, kaip aš sakau, ir minusas. Iš vienos pusės, kalbi rusiškai, lenkiškai ir lietuviškai – lyg ir privalumai, o iš gramatinės pusės tai kartais labai į vieną, kitą ir trečią kalbą. Kai pradedi rašyt ir dokumentus, labai daug partnerių turim iš Lenkijos, tai susipainioja, paskui nežinai, kaip tas žodis (moteris, 46 m.).

Šie pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, kad lokaliame kontekste Lietuvos lenkams kalba nėra esminis identiteto žymuo, o veikia kalba ar dar tiksliau – kalbos yra lokaliai interpretuojamos ir vartojamos situaciškai, nesuteikiant jai (joms) konkretaus etninio turinio. Šiuo požiūriu lenkų kalbai konstruojant identitetą nėra suteikiamas toks pat stiprus vaidmuo kaip šaknims ar kilmei.

„Rašomės lenkais“: „Lenko korta – aš lenkas“

Politologė Rasma Karklins (1989) knygoje *Etniniai santykiai SSSR: perspektyva iš apačios (Ethnic Relations in the USSR: the Perspective from Below)* pažymi, kad, kalbant apie sovietinio laikotarpio identitetų politikas, reikia turėti omenyje dvi analitines perspektyvas. Siekiant iki galo suprasti sovietinių žmonių identitetą, į jį reikia žiūrėti neformalios identifikacijos aspektu, be to, reikia atsižvelgti ir į formalų identiteto aspektą (Karklins 1989: 26–31). Sąlyginai neformalų ir formalų žiūrėjimą į etninį ir nacionalinį identitetą būtų galima apibūdinti kaip identiteto raišką per kalbą, regioną, religiją ir pan. (apie ką kalbėjome anksčiau), tačiau identitetas apima ir tokias sritis, kuriose atsiranda statistika, dokumentavimas, gyventojų surašymai (Karklins 1989: 26–31).

Šioje straipsnio dalyje ir bus bandoma parodyti, kad ši institucinio normatyvinio identiteto (Čiubrinskas 2008) sritis iki šiol yra veiksminga analitinė schema posovietinės visuomenės tyrimuose ir prie tokio institucionalizuoto identiteto supratimo prisideda šiuolaikinės valstybių strategijos, orientuotos į ne jų teritorijoje gyvenančius įsivaizduojamus bendratautiečius.

Aptardami Lietuvos lenkų identitetą aiškiai pabrėžėme kilmę, arba genealoginį identitetą, kaip vieną stipriausių *lenkiškumo* idėjų. Tačiau kilme paremtas identitetas patiria išbandymą, kai kalba pakrypsta apie mišrias santuokas, tiksliau, apie mišriose santuokose gimusius vaikus. Šiuo atveju genealogija ir kilmė turi būti performuluojama iš naujo. Tai iliustruoja interviu ištrauka:

O jeigu, pavyzdžiui, lenkė išteka už ruso ar lietuviu – kokios tautybės tada bus jų vaikai?

Nežinau; kaip užrašys tėvai, gali rašyti lietuviu, gali rašyti lenku – kaip jie susitars.

Nuo ko tai priklauso?

Tarpusavyje susitaria. Pirmiausia meilė – po to susitaria, kokios tautybės bus. [...] jeigu mergaitė gimsta – motina rašo savo tautybę, o jeigu berniukas, tėvo. Vaikai vieni, tik berniukai pagal tėvą eina, o mergaitės pagal motiną (vyras, 60 m.).

Šioje interviu ištraukoje įvedamas naujas identiteto elementas – įrašas pase. Jis atspindi dar neseniai Sovietų Sąjungoje instituciniu lygmeniu vykdytą socialinę klasifikaciją (žr. plačiau Daukšas 2008).

Lauko tyrimo duomenimis, įrašas dokumente, kaip identitetą konstruojantis elementas, funkcionuoja ne tik mišriose šeimose, bet jį naudoja ir dauguma informantų. Įrašas pase laikomas garantu, o kiti identifikavimosi elementai nėra tokie argumentuojantys (prisiminkime, pvz., kalbą). Taigi įrašas pase yra pateikiamas kaip lygiavertis identiteto lygmuo su kitais identiteto kriterijais, pavyzdžiui, kilme ir istorija:

Kodėl jūs save laikote lenku?

Žinote, lenkai mes buvome, tėvai lenkai, tautybė rašėsi [pase] – lenkai, na ir Lenkija čia buvo, tai nuo to laiko lenkais ir esame (vyras, 40 m.).

Tam tikra prasme pasas, tiksliau, įrašas pase, gali būti apibūdintas kaip dalis valstybės homogenizuojančio proceso, nes įrašas pase sovietinėje sistemoje, kartą atsiradęs, buvo biurokратиškai sunkiai pakeičiamas ir tapdavo *antra prigimtimi* arba jausmų struktūra (Alonso 1994: 382). Taigi įrašas generavo panašų supratimą į etniškumą kaip paveldėjimą iš kartos į kartą, panašiai kaip paveldėjimas iš tėvų ar senelių. Dar daugiau, įrašas tampa objektyvia individo savybe:

O kas, jeigu lenkas gyvena Lietuvoje, kur visi kalba lietuviškai, ir jis neišmoks lenkiškai – ar jis tada bus lenkas?

Priklauso nuo to, ką jie įrašo [į pasą] [...] Jeigu yra įrašyta, kad jis lietuvis – jis ir bus lietuvis, jeigu įrašyta, kad lenkas – bus lenkas (vyras, 56 m.).

Įrašas tampa ne tik objektyvia individo savybe, jis pradeda funkcionuoti kaip savarankiška paveldėjimo kategorija, kuri, norėtume teigti, funkcionuoja žmonių sampratoje kaip genealogija. Būtent genealogija, pasak, C. Nash, apima ne tik idėjas apie biologinį paveldimumą, kraują, bendrą paveldą, tačiau tuo pat metu tai yra ir kultūrinis tapatumo bei priklausymo paveldimumas (Nash 2004: 182).

Nors įrašas pase skatina idėjas apie etniškumą kaip objektyvią savybę, tačiau žmonės aiškiai suvokia, kad įrašas yra valstybės politikos elementas:

[...] močiutė buvo lenkė, senelis – pase [lenkas], kaip valstybė sugalvojo – pas mane parašyta lenkas (vyras, 58 m.).

Peršasi mintis, kad įrašo pase sampratą vartoja tik sovietmečiu gimę ir augę žmonės, tačiau lauko tyrimo duomenys rodo, kad ir nepriklausomoje Lietuvoje gimę ar augę žmonės linkę pasui suteikti daug reikšmės. Neretai įrašas pase jaunesnių Lietuvos lenkų yra kvestionuojamas, t. y. objektyvus tautybės įrašas yra priešinamas subjektyviam identifikavimuisi:

Ar gali, pavyzdžiui, pasikeist tautybę?

Aš nežinau, tikriausiai galima, bet man to nereikia.

O kaip galima?

Pase.

Pase?

Uhu.

O tai tu turi pase įrašą?

Yra. Ar ne? Gimimo liudijime tikrai buvo (moteris, 18 m.).

Šiuo požiūriu tautybės įrašas dokumentuose (pase ar gimimo liudijime), tiksliau, galimybė jį pakeisti yra suvokiama kaip galimybė pakeisti ir savo etninę priklausomybę.

Įrašo pase, kaip objektyvios etniškumo charakteristikos, sumenkėjimą (nuo 2003 m. tautybės įrašo Lietuvos Respublikos pase nebėra) pastaruoju metu (nuo 2008 m.), atrodo, tarp Lietuvos lenkų ruošiasi pakeisti kita institucionalizuoto identiteto forma. Skirtingų vertinimų viešojoje erdvėje susilaukia vadinamoji *Lenko korta*⁸.

⁸ Lenkijos Respublikos Seimas 2007 m. rugpjūčio 7 d. priėmė įstatymą „Dėl Lenko kortos“ (Ustawa o Karcie Polaka). Įstatymo preambulėje dėstomos jo priėmimo prielaidos ir tikslai, akcentuojama priklausomybė lenkų tautai, tautinės kultūros paveldas, užsienio lenkų ryšio su Tėvyne išsaugojimas: „Vykdant Lenkijos Respublikos Konstitucijos nuostatas, padedant užsienyje gyvenantiems lenkams išsaugoti jų ryšius su nacionaliniu kultūros paveldu, vykdant moralinę pareigą Rytų lenkams, kurie dėl besikeičiančio mūsų Tėvynės likimo neteko Lenkijos pilietybės, tenkinant lūkesčius tų, kurie niekad anksčiau neturėjo lenkų pilietybės, bet dėl savo tautinės tapatybės pojūčio nori gauti patvirtinimą, kad priklauso Lenkų Tautai, siekiant sustiprinti ryšius, jungiančius Rytų lenkus su tėviške, bei remiant jų pastangas išsaugoti lenkų kalbą ir puoselėti nacionalines tradicijas.

Lauko tyrimo metu nepavyko gauti duomenų, kiek žmonių Lietuvoje turi Lenko kortą. Apskritai dėl susiklosčiusių aplinkybių, kai du Lietuvos Respublikos Seimo nariai priėmė Lenko kortą, ir po to kilusių politinių debatų, ar Lenko kortos turėjimas nereiškia Lenkijos Respublikos pilietinių teisių suteikimo ir įsipareigojimo jai, sukūrė prielaidas žmonėms atsargiai kalbėti apie Lenko kortą. Lauko tyrime iš dalies atsispindi minėti įvykiai, žmonės linkę kalbėti apie Lenko kortą nemanydami, kad ji sudaro prielaidas kalbėti apie vienokį ar kitokį susisaistymą su Lenkijos valstybe:

Čia nėra pasižadėjimas kitai valstybei – žmonės nori pareikšti, kad jie yra lenkai. Čia aš nieko tokio blogo nematau (vyras, 53 m.).

Kai kurie kiti informantai pabrėžė, kad Lenko korta visiškai nereikalinga Lietuvoje gyvenantiems lenkams, nes Lietuva ir Lenkija yra Europos Sąjungos šalys ir nėra jokių kliūčių patekti į Lenkiją:

Įstatymo 2 straipsnis nustato, kad Lenko korta gali būti skiriama asmeniui, kuris pareiškia priklausęs lenkų tautai ir atitinka šiame straipsnyje išvardytas sąlygas: 1) parodo savo ryšį su lenkiškumu mažiausiai mokėdamas lenkų kalbos, kurią jis laiko gimtąja, pagrindus bei žinodamas ir puoselėdamas lenkų tradicijas ir papročius; 2) Lenkijos Respublikos konsulo arba organizacijos (teikiančios pagalbą lenkų tautybės asmenims) įgalioto asmens akivaizdoje pateikia raštišką deklaraciją apie priklausymą Lenkų Tautai; 3) parodo, kad mažiausiai vienas iš jo tėvų arba senelių ar du proseneliai buvo lenkų tautybės arba turėjo Lenkijos pilietybę, arba pateikia lenkų ar Polonijos organizacijos, veikiančios vienoje iš valstybių, apie kurias kalbama 2 dalyje, pažymėjimą, patvirtinantį aktyvų užsirašymą ir veiklą lenkų kalbos ir kultūros arba lenkų tautinės mažumos labai mažiausiai 3 pastarųjų metų laikotarpiu.

Lenko korta skiriama penkiolikos buvusių TSRS respublikų piliečiams, kurie neturi Lenkijos Respublikos pilietybės ar leidimo nuolat gyventi Lenkijos Respublikoje (Įstatymo 2 str. 2–3 d.).

Įstatymo 3 straipsnis nurodo, kad „Lenko korta yra dokumentas, patvirtinantis priklausomybę Lenkų Tautai“. Įstatymo 6 straipsnyje kalbama apie Lenko kortos turėtojo teises, kurios yra ekonominio, socialinio ir kultūrinio pobūdžio: 1) būti atleistam nuo prievolės turėti leidimą dirbti; 2) pradėti ir vykdyti ūkinę veiklą tais pačiais principais kaip ir Lenkijos piliečiai; 3) pradėti ir vykdyti studijas, daktaro studijas bei kitas lavinimosi formas, taip pat dalyvauti moksliniuose tyrimuose ir plėtros darbuose; 4) naudotis nustatytais lavinimo formomis; 5) skubiais atvejais naudotis nustatyto dydžio sveikatos apsaugos paslaugomis; 6) 37 % nuolaidai, važiuojant viešojo kolektyvinio geležinkelio transporto priemonėmis, keleiviniais greitaisiais ir ekspresiniais traukiniais; 7) nemokamai įeiti į valstybinius muziejus. Įstatymo 7 straipsnis nurodo, kad Lenko kortos skyrimas nereiškia Lenkijos pilietybės įgijimo, Lenko korta nėra dokumentas, leidžiantis kirsti sieną ar apsigyventi Lenkijos Respublikos teritorijoje.

Sprendimą dėl Lenko kortos skyrimo priima konsulas pagal pareiškėjo gyvenamąją vietą (Įstatymo 12 str. 1–3 d.); pareiškėjas, siekiantis, kad jam būtų skirta Lenko korta, konsului pateikia prašymą raštu, kuriame nurodomi tik anketiniai pareiškėjo ir tam tikrais atvejais jo giminaičių duomenys (Įstatymo 13 str. 1 d. 1 p.); kartu su prašymu pateikiami dokumentai ar kiti įrodymai, patvirtinantys pareiškėjo lenkišką kilmę, priklausymą lenkų tautai ar dalyvavimą tautinėje ir kultūrinėje veikloje. Patvirtintoje prašymo skirti Lenko kortą formoje turi būti įrašomi ir pareiškėjo parašu patvirtinami tik anketiniai duomenys – vardas, pavardė, amžius, lytis, adresas, pilietybė, tautybė, taip pat gali būti nurodomi giminaičių (tėvų, senelių, prosenelių) duomenys (Karta... 2011).

Tai vis tiek formalizmas kažkoks. Kaip, va, Baltarusijai duoda, jie ten turi lengvatų – visa ir studijuoti galima. O mes vienoj valstybėj jau gyvenam – Europos Sąjungoj (vyras, 48 m.).

Tas pats informantas vėliau pridūrė:

[...] ir ta Lenko korta – pas mane gimimo liudijime yra parašyta, kad aš lenkas, kad mano tėvai – tėvas ir motina – lenkai. Tai man įrodymų tų yra (vyras, 48 m.).

Lenko korta šiame interviu suprantama kaip įrodymas, jog asmuo yra lenkas, ir žmonių sampratoje ji funkcionuoja lygia greta su kitais įrašais apie tautybę. Šiuo atveju Lenko kortą kai kurie žmonės interpretuoja kaip paso ar tapatybės kortelės, kuriuose jau nerašoma tautybė, pakaitalą:

[...] negaliu suprast, kodėl čia kilo triukšmas ir prie ko čia šitas triukšmas [turima omenyje diskusijos lietuviškoje periodikoje nuo 2008 m. apie Lenko kortą kaip dokumentą, rodantį lojalumą Lenkijos valstybei]. Aš irgi lenkas, kaip ir daug čia žmonių, kodėl aš negaliu turėt tokios kortos? Čia tik toks patvirtinimas, kad aš lenkų kilmės.

Dėl ko jums to reikia? Jūs ir taip žinot, kad lenkų kilmės esat.

Reikia todėl, kad kažkada pase buvo parašyta, kad lenkas, dabar neparašyta; yra tokių, kas sakė – tu ne lenkas, kad tu čia polonizuotas lietuvis. Reikia dokumento, kad ne tik aš, asmeniškai aš žinau, bet yra ir dokumentas – Lenko korta, – aš lenkas, Lietuvos pilietis, niekam čia netrukdo (vyras, 48 m.).

Pasak informanto, objektyvus įrašo kriterijus yra reikalingas patvirtinti lenkiškumą ir šis objektyvus kriterijus yra priešinamas subjektyviai asmens identifikacijai („aš žinau, kad esu lenkas“) kaip įrodymas kitiems.

Tačiau toks etniškumo patvirtinimas Lenko korta susilaukia ir neigiamų vertinimų: klausama, kam objektyviai įrodo tai, kuo subjektyviai jaučiamasi:

Matot, aš čia *biški* turiu savo nuomonę. Aš nenoriu įrodo, koks aš esu. Aš žinau savo, kaip sakoma, giminę iki penkiolikto amžiaus ir man dabar įrodo, kad aš esu toks ar toks, tegul kiti įrodo. [...] Aš esu lenkas, turiu šitas šaknis (vyras, 53 m.).

Be to, informantai pabrėžia, kad Lenko korta yra tas dokumentas, kuriame jie gali *ištaisyti istorinį neteisingumą*. Tai daugiausia susiję su lenkiškų pavardžių rašymo klausimu. Jis yra gana aktualus Lietuvos lenkams, kurie laukia pozityvių Lietuvos valstybės sprendimų. Tačiau iki šiol dar nėra priimtas bendras sutarimas ir lenkiškų pavardžių rašymas nėra įteisintas. Lenko korta šiuo atveju yra laikoma atsvara tokiai valstybės *delsimo politikai*:

Jūs turite lietuvišką pasą ir ten pavardė užrašyta lietuviškai?

Nu taip.

O Lenko kortoj?

Lenko bus lenkiškai (moteris, 31 m.).

Lenko korta, kurioje pavardė gali būti rašoma neatsižvelgiant į oficialią, pase įrašytą, pavardę, informantų manymu, yra viena esminių *istorinio teisingumo* atkūrimo priemonė. Lenko kortą Lietuvos lenkai įvardija ne tik kaip identitetą palaikančią priemonę, jiems tai yra pragmatinis dokumentas, kuris suteikia daugiau galimybių ir nuolaidų Lenkijoje:

[...] aš turbūt paimčiau [Lenko kortą], nes nemokamas transportas – aš dažnai būnu Lenkijoje, ta prasme iš finansinės pusės žiūrint, ar kas man nutiks, arba aš, pavyzdžiui, girdėjau, kad jeigu kas man nutiktų – kaip ir nemokamas gydymas (moteris, 50 m.).

Iš pateiktų ištraukų matyti, kad Lenko korta yra įvairiai interpretuojama, tačiau vienas esminių jos bruožų yra identiteto dokumentavimas. Taigi lenko korta tikriausiai tiesiogiai perimtų identiteto dokumentavimo funkciją iš sovietinio paso tautybės įrašo (taip pat Lietuvos Respublikos paso iki 2003 m., kai tautybės įrašo jame buvo atsisakyta).

Išvados

Pasitelkta *ribinių zonų* samprata padeda atskleisti sudėtingas priklausymo/nepriklausymo valstybei/valstybėms ir nacijai sampratas. Lietuvos lenkų apibūdinamas santykis su Lietuvos valstybe vertinamas nevienprasmiškai ir tiesiogiai priklauso nuo informantų amžiaus. Vyresniosios kartos atstovai, gimę, kai Vilniaus kraštas priklausė Lenkijai, kvestionuoja priklausymą Lietuvos valstybei ir priklausymą lenkų nacijai grindžia savo gyvenimu *ribinėse zonose*. Jaunesniosios kartos atstovai, gimę Sovietų Sąjungoje ar nepriklausomoje Lietuvoje, savo santykį su Lietuva aptaria remdamasi pilietybės kriterijumi. Tačiau ne mažiau svarbus yra etniškai apibrėžiamas priklausymas lenkų nacijai, kuris nekonfliktiškai priešingas buvimui Lietuvos piliečiais. Viena vertus, Lietuvos lenkai linkę save identifikuoti su gyvenamąja valstybe, t. y. Lietuva, pilietybės pagrindu, tačiau istorinė tėvynė – Lenkija išlieka svarbiu identiteto veiksniumi. Istorinė tėvynė *macierz* yra nekonfliktiškai priešinama Lietuvai kaip *ojczyzna'i* (abi šios sąvokos reiškia „tėvynė“). Kita vertus, kilmės ir genealogijos kriterijus Lietuvos lenkų yra pasitelkiamas kaip pagrindinis identitetą lemiantis veiksnys, atsveriantis ir pilietinį priklausymo valstybei kriterijų.

Buvimo *ribinėse zonose* aspektą išryškina ir kalbėjimas kalba *po prostu*, kuri Lietuvos lenkų apibūdinama įvairiai: nuo lenkų kalbos dialekto iki savarankiškos, maišytos kalbos. Neretai informantai pabrėžė, kad šia kalba jie bendrauja tarpusavyje, nepriklausomai nuo tautybės. Panašus vaidmuo tenka ir kitai tarptetinei kalbai – rusų kalbai, kuria taip pat dažnai bendraujama viešojoje erdvėje, taip pat namų aplinkoje. Lenkų kalba dažniau kalbama šeimose, bet dėl rusų kalbos įtakos neretai išstumiamą ir iš ten. Daug sunkumų sukelia žemas

lietuvių kalbos mokėjimo lygis, ypač vyresnio amžiaus žmonių. Apskritai kalba nėra laikoma esminiu Lietuvos lenkų identiteto elementu.

Lietuvos lenkų identitetą veikia ir valstybės(-ių) institucionalizuotos identiteto sampratos. Lietuvos lenkų identitetą per įrašo pase įvaizdį veikia ankstesnių valstybių (Sovietų Sąjungos) institucionalizuota nacijos samprata, taip pat ir pastarųjų laikų transnacionalinės valstybių strategijos (pvz., straipsnyje pateiktas Lenko kortos pavyzdys). Lietuvos lenkai Lenko kortą vertina įvairiais aspektais: vieniems tai – dokumentas, suteikiantis įvairių nuolaidų lankantis Lenkijoje, kitų nuomone, visai nėra būtinybės ją turėti. Tačiau nemažas skaičius žmonių pabrėžė, kad jiems Lenko korta reikalinga kaip etninę kilmę patvirtinantis dokumentas, o galimybė šiame dokumente savo pavardę rašyti lenkiškais rašmenimis yra laikoma istorinio neteisingumo atitaisymu.

Literatūra

Alonso Ana M. 1994. The Politics of Space, Time, and Space: State Formation, Nationalism, and Ethnicity, *Annual Review of Anthropology* 23: 379–405.

Alvarez Robert R. 1995. The Mexican-US Border: the Making of an Anthropology of Borderlands, *Annual Review of Anthropology* 24: 447–470.

Anderson Benedict. 1999. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius: Baltos lankos.

Anderson Malcolm, Bort Eberhard. 2001. *Frontiers of the European Union*. New York: Palgrave.

Augé Marc. 1995. *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.

Barth Fredrik (ed.). 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Company.

Baumann Gerd. 1999. *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. New York, London: Routledge.

Brubaker Rogers. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Garšva Kazimieras, Grumadienė Laima. (red.). 1993. *Lietuvos rytai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Cunningham Hilary, Heyman Josiah McC. 2004. Introduction: Mobilities and Enclosures at Border, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 11: 289–302.

Čiubrinskas Vytis. 2008. Tautinis identitetas yrančių ryšių pasaulyje: lietuviškumo trajektorijos, Čiubrinskas V., Kuznecovienė J. (sud.). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*: 7–10. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Daukšas Darius. 2008. Pase įrašytoji tapatybė: Šalčininkų lenkų etninio/nacionalinio tapatumo trajektorijos, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 8(17): 53–68.

Daukšas Darius. 2011. Dominuojantis nacijos, teritorijos ir valstybės diskursas lietuviškoje 1988–1991 m. periodikoje, *Liaudies kultūra* 5: 7–16.

Donnan Hastings, Wilson Thomas M. 1999. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. New York: Berg.

Eriksen Thomas H. 2002. *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.

Fowler Brigid. 2004. *Fuzzing Citizenship, Nationalising Political Space: a Framework for Interpreting the Hungarian "Status Law" as New Form of Kin-State Policy in Central and Eastern Europe*, Kántor Z. et al. (eds.). *The Hungarian Status Law: a Nation Building and/or Minority Protection: 177–238*. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University.

Garšva Kazimieras, Grumadienė Laima (red.). 1993. *Lietuvos rytai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Grigas Romualdas (sud.). 1996a. *Paribio Lietuva: sociologinė paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.

Grigas Romualdas 1996b. Įžanga, Grigas R. (sud.). *Paribio Lietuva: sociologinė paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža: 9–14*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.

Kaplan David H. 1999. Territorial Identities and Geographical Scale, Herb G., Kaplan D. (eds.). *Nested Identities: 31–52*. Oxford: Rowman, Littlefield Publishers, Inc.

Karklins Rasma. 1989. *Ethnic Relations in the USSR: the Perspective from Below*. London: Uwin Hyman Ltd.

Karta Polaka. <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20071801280>> [žiūrėta 2011 09 12].

Kasatkina Natalija, Leončikas Tadas. 2003. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.

Kuznecovienė Jolanta. 2008. Lietuvių tautinis identitetas: bruožai ir tipai, Čiubrinskas V., Kuznecovienė J. (sud.). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos: 55–76*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Malkki Liisa H. 1999. National Geographic: the Rooting of Peoples and Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees, Gupta A., Ferguson J. (eds.). *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology: 52–75*. Durham, London: Duke University Press.

Nash Catherine. 2004. 'They're Family!': Cultural Geographies of Relatedness in Popular Genealogy, Ahmed S. et al. (eds.). *Uprootings / Regroundings: Questions of Home and Migration: 179–203*. Oxford, New York: Berg.

Silverstein Michael. 2003. The Whens and Wheres – As Well As Hows – of Ethnolinguistic Recognition, *Public Culture* 15 (3): 531–557.

Stewart Michael. 2003. The Hungarian Status Law: a New European Form of Transnational Politics?, *Diaspora* 12 (1): 67–101.

Urciuoli Bonnie. 1995. Language and Borders, *Annual Review of Anthropology* 24: 525–546.

Wilson Thomas M., Donnan Hastings. 1998. Nation, State and Identity at International Borders, Wilson T. M., Donnan H. (eds.). *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*: 1–30. Cambridge: Cambridge University Press.

Wilson Thomas M., Donnan Hastings. 2005. Territory, Identity and the Places In-between: Culture and Power in European Borderlands, Wilson T. M., Donnan H. (eds.). *Culture and Power at the Edges of the State: National Support and Subversion in European Regions*: 1–29. Münster: Lit Verlag.

Lithuanian Poles: Constructing Ethnic and National Identity in Border Areas

Darius Daukšas

Summary

The concept of *border areas* helps reveal the complex conceptions of belonging/not belonging to a state or a nation. Relationship with Lithuania, defined by the Polish minority, is assessed rather ambiguously and directly depends on the respondents' age. Representatives of the older generation, who were born when the Vilnius region was part of Poland, question the belonging to the Republic of Lithuania and base their feeling of being part of the Polish nation on the fact that they live in *border areas*. Representatives of the younger generation, who were born in the Soviet Union or independent Lithuania, base their relationship with Lithuania on the criterion of citizenship. However, equally important is the ethnically defined belonging to the Polish nation which is without conflict contradistinguished from holding Lithuanian citizenship. On the one hand, Poles in Lithuania are apt to identify themselves with their country of residence, that is Lithuania, on the basis of citizenship, but their historical homeland – Poland – remains an important factor of inner identity. The historical homeland *macierz* is without conflict opposed with Lithuania as *ojczyzna* (both concepts translate as “homeland”). On the other hand, the Polish minority in Lithuania invokes the criterion of origin and genealogy as the key factor determining identity, which offsets the criterion of citizenship.

The aspect of being in *border areas* is highlighted by the manner of speaking *po prostu* – a tongue whose definition among Poles in Lithuania varies from a

dialect of the Polish language to an independent mixed language. Frequently, the respondents noted that they use this tongue to communicate among themselves, disregarding nationality. A similar role is allocated to another inter-ethnic language – Russian – which is often used in the public sphere and at home. The Polish language is more frequently used within families, but due to the influence of the Russian language is often displaced there as well. Many inconveniences result from a bad command of the Lithuanian language, especially among seniors. In general, language is not considered a key identity-defining element for Poles in Lithuania.

Identity of the Polish minority in Lithuania is affected by conceptions of identity institutionalized by the state. Through the image of the inscription in the passport, the identity of Poles in Lithuania is influenced by the conception of nationality institutionalized by the former country status of Lithuania as Soviet Union and also by the modern transnational strategy employed by some states (e. g. the Pole's Card (Karta Polaka) serves as an example in the article). Poles in Lithuania view the Pole's Card from various aspects – some consider it a document providing various benefits while visiting Poland, others see no reason to obtain it. However, a number of people noted that they need the Pole's Card as a document confirming their ethnicity and the possibility to have their name inscribed on the card in Polish characters is viewed as a redress of historic injustice.

Gauta 2011 m. gruodžio mėn.